॥ ॐ श्री परमात्मने नमः ॥

॥ ज्ञानेश्वरी भावार्थदीपिका ॥

॥ अथ श्रीमद् भगवद्गीता ॥

॥ अथ षोडशोशोऽध्यायः - अध्याय सोळावा ॥

॥ दैवासुरसंपत्तिविभागयोगः॥

मावळवीत विश्वाभासु । नवल उदयला चंडांशु ।
अद्वयाब्जिनीविकाशु । वंदूं आतां ॥ १ ॥
जो अविद्याराती रुसोनियां । गिळी ज्ञानाज्ञानचांदणिया ।
जो सुदिनु करी ज्ञानियां । स्वबोधाचा ॥ २ ॥
जेणें विवळतिये सवळे । लाहोनि आत्मज्ञानाचे डोळे ।
सांडिती देहाहंतेचीं अविसाळें । जीवपक्षी ॥ ३ ॥
लिंगदेहकमळाचा । पोटीं वेंचु तया चिद्भ्रमराचा ।
बंदिमोक्षु जयाचा । उदैला होय ॥ ४ ॥
शब्दाचिया आसकडीं । भेद नदीच्या दोहीं थडीं ।
आरडाते विरहवेडीं । बुद्धिबोधु ॥ ५ ॥
तया चक्रवाकांचें मिथुन । सामरस्याचें समाधान ।
भोगवी जो चिद्गगन । भुवनदिवा ॥ ६ ॥
जेणें पाहालिये पाहांटे । भेदाची चोरवेळ फिटे ।
रिघती आत्मानुभववाटे । पांथिक योगी ॥ ७ ॥
जयाचेनि विवेककिरणसंगें । उन्मेखसूर्यकांतु फुणगे ।
दीपले जाळिती दांगें । संसाराचीं ॥ ८ ॥
जयाचा रश्मिपुंजु निबरु । होता स्वरूप उखरीं स्थिरु ।

ये महासिद्धीचा पूरु। मृगजळतें ॥ ९ ॥

जो प्रत्यग्बोधाचिया माथया। सोऽहंतेचा मध्यान्हीं आलिया।

लपे आत्मभ्रांतिछाया। आपणपां तळीं ॥ १० ॥

ते वेळीं विश्वस्वप्नासहितें। कोण अन्यथामती निद्रेतें।

सांभाळी नुरेचि जेथें। मायाराती ॥ ११ ॥

म्हणौनि अद्वयबोधपाटणीं। तेथ महानंदाची दाटणी।

मग सुखानुभूतीचीं घेणीं देणीं। मंदावो लागती ॥ १२ ॥

किंबहुना ऐसैसें। मुक्तकैवल्य सुदिवसें।

सदा लाहिजे कां प्रकाशें। जयाचेनि ॥ १३ ॥

जो निजधामव्योमींचा रावो। उदैलाचि उदैजतखेंवो।

फेडी पूर्वादि दिशांसि ठावो। उदोअस्तूचा ॥ १४ ॥

न दिसणें दिसणेंनसीं मावळवी। दोहीं झांकिलें ते सैंघ पालवी।

काय बहु बोलों ते आघवी। उखाचि आनी ॥ १५ ॥

तो अहोरात्रांचा पैलकडु। कोणें देखावा ज्ञानमार्तंडु।

जो प्रकाश्येंवीण सुरवाडु। प्रकाशाचा ॥ १६ ॥

तया चित्सूर्या श्रीनिवृत्ती। आतां नमों म्हणों पुढतपुढती।

जे बाधका येइजतसे स्तुती। बोलाचिया ॥ १७ ॥

देवाचें महिमान पाहोनियां। स्तुति तरी येइजे चांगावया।

जरी स्तव्यबुद्धीसीं लया। जाईजे कां ॥ १८ ॥

जो सर्वनेणिवां जाणिजे। मौनाचिया मिठीया वानिजे।

कांहींच न होनि आणिजे। आपणपयां जो ॥ १९ ॥

तया तुझिया उद्देशासाठीं। पश्यंती मध्यमा पोटीं।

सूनि परेसींही पाठीं । वैखरी विरे ॥ २० ॥
तया तूतें मी सेवकपणें । लेववीं बोलकेया स्तोत्राचें लेणें ।
हें उपसाहावेंही म्हणतां उणें । अद्वयानंदा ॥ २१ ॥
परी रंकें अमृताचा सागरु । देखिलिया पडे उचिताचा विसरु ।
मग करूं धांवे पाहुणेरु । शाकांचा तया ॥ २२ ॥
तेथ शाकुही कीर बहुत म्हणावा । तयाचा हर्षवेगुचि तो घ्यावा ।
उजळोनि दिव्यतेजा हातिवा । ते भक्तीचि पाहावी ॥ २३ ॥
बाळा उचित जाणणें होये । तरी बाळपणचि कें आहे ? ।
परी साचचि येरी माये । म्हणौनि तोषे ॥ २४ ॥
हां गा गांवरसें भरलें । पाणी पाठीं पाय देत आलें ।
तें गंगा काय म्हणितलें । परतें सर ? ॥ २५ ॥
जी भृगूचा कैसा अपकारु । कीं तो मानूनि प्रियोपचारु ।
तोषेचिना शारङ्गधरु । गुरुत्वासीं ? ॥ २६ ॥
कीं आंधारें खतेलें अंबर । झालेया दिवसनाथासमोर ।
तेणें तयातें पर्‍हा सर । म्हणितलें काई ? ॥ २७ ॥
तेवीं भेदबुद्धीचिये तुळे । घालूनि सूर्यश्लेषाचें कांटाळे ।
तुकिलासि तें येकी वेळे । उपसाहिजो जी ॥ २८ ॥
जिहीं ध्यानाचा डोळां पाहिलासी । वेदादि वाचां वानिलासी ।
जें उपसाहिलें तयासी । तें आम्हांही करीं ॥ २९ ॥
परी मी आजि तुझ्या गुणीं । लांचावलों अपराधु न गणीं ।
भलतें करीं परी अर्धधणीं । नुठी कदा ॥ ३० ॥
मियां गीता येणें नांवें । तुझें पसायामृत सुहावें ।

वानूं लाधलों तें दुणेन थावें । दैवलों दैवें ॥ ३१ ॥

माझिया सत्यवादाचें तप । वाचा केलें बहुत कल्प ।

तया फळाचें हें महाद्वीप । पातली प्रभु ॥ ३२ ॥

पुण्यें पोशिलीं असाधरणें । तियें तुझें गुण वानणें ।

देऊनि मज उत्तीर्णें । जालीं आजी ॥ ३३ ॥

जी जीवित्वाच्या आडवीं । आतुडलों होतों मरणगांवीं ।

ते अवदसाची आघवी । फेडिली आजी ॥ ३४ ॥

जे गीता येणें नांवें नावाणिगी । जे अविद्या जिणोनि दाटुगी ।

ते कीर्ती तुझी आम्हांजोगी । वानावया जाली ॥ ३५ ॥

पैं निर्धना घरीं वानिवसें । महालक्ष्मी येऊनि बैसे ।

तयातें निर्धन ऐसें । म्हणों ये काई ? ॥ ३६ ॥

कां अंधकाराचिया ठाया । दैवें सुर्यु आलिया ।

तो अंधारुचि जगा यया । प्रकाशु नोहे ? ॥ ३७ ॥

जया देवाची पाहतां थोरी । विश्व परमाणुही दशा न धरी ।

तो भावाचिये सरोभरी । नव्हेचि काई ? ॥ ३८ ॥

तैसा मी गीता वाखाणी । हे खपुष्पाची तुरंबणी ।

परी समर्थें तुवां शिरयाणी । फेडिली ते ॥ ३९ ॥

म्हणौनि तुझेनि प्रसादें । मी गीतापद्यें अगाधें ।

निरूपीन जी विशदें । ज्ञानदेवो म्हणे ॥ ४० ॥

तरी अध्यायीं पंधरावा । श्रीकृष्णें तया पांडवा ।

शास्त्रसिद्धांतु आघवा । उगाणिला ॥ ४१ ॥

जे वृक्षरूपकपरीभाषा । केलें उपाधि रूप अशेषा ।

सद्वैद्यें जैसें दोषा । अंगलीना ॥ ४२ ॥

आणि कूटस्थु जो अक्षरु । दाविला पुरुषप्रकारु ।

तेणें उपहिताही आकारु । चैतन्या केला ॥ ४३ ॥

पाठीं उत्तम पुरुष । शब्दाचें करूनि मिष ।

दाविलें चोख । आत्मतत्त्व ॥ ४४ ॥

आत्मविषयीं आंतुवट । साधन जें आंगदट ।

ज्ञान हेंही स्पष्ट । चावळला ॥ ४५ ॥

म्हणौनि इये अध्यायीं । निरूप्य नुरेचि कांहीं ।

आतां गुरुशिष्यां दोहीं । स्नेहो लाहणा ॥ ४६ ॥

एवं इयेविषयीं कीर । जाणते बुझावले अपार ।

परी मुमुक्षु इतर । साकांक्ष जाले ॥ ४७ ॥

त्या मज पुरुषोत्तमा । ज्ञानें भेटे जो सुवर्मा ।

तो सर्वज्ञु तोचि सीमा । भक्तिचीही ॥ ४८ ॥

ऐसें हें त्रैलोक्यनायकें । बोलिलें अध्यायांत श्लोकें ।

तेथें ज्ञानचि बहुतेकें । वानिलें तोषें ॥ ४९ ॥

भरूनि प्रपंचाचा घोंटु । कीजे देखतांचि देखतया द्रष्टु ।

आनंदसाम्राज्यीं पाटु । बांधिजे जीवा ॥ ५० ॥

येवढेया लाठेपणाचा उपावो । आनु नाहींचि म्हणे देवो ।

हा सम्यक्ज्ञानाचा रावो । उपायांमाजीं ॥ ५१ ॥

ऐसे आत्मजिज्ञासु जे होते । तिहीं तोषलेनि चित्तें ।

आदरें तया ज्ञानातें । वोंवाळिलें जीवें ॥ ५२ ॥

आतां आवडी जेथ पडे । तयाचि अवसरीं पुढें पुढें ।

रिगों लागें हें घडे । प्रेम ऐसें ॥ ७३ ॥

म्हणौनि जिज्ञासूंच्या पैकीं । ज्ञानी प्रतीती होय ना जंव निकी ।

तंव योग क्षेमु ज्ञानविखीं । स्फुरेलचि कीं ॥ ७४ ॥

म्हणौनि तेंचि सम्यक् ज्ञान । कैसेनि होय स्वाधीन ।

जालिया वृद्धियत्न । घडेल केवीं ॥ ७५ ॥

कां उपजोंचि जें न लाहे । जें उपजलेंही अव्हांटा सूये ।

तें ज्ञानीं विरुद्ध काय आहे । हें जाणावें कीं ॥ ७६ ॥

मग जाणतयां जें विरू । तयाचीं वाट वाहती करूं ।

ज्ञाना हित तेंचि विचारूं । सर्वभावें ॥ ७७ ॥

ऐसा ज्ञानजिज्ञासु तुम्हीं समस्तीं । भावो जो धरिला असे चित्तीं ।

तो पुरवावया लक्ष्मीपती । बोलिजेल ॥ ७८ ॥

ज्ञानासि सुजन्म जोडे । आपली विश्रांतिही वरी वाढे ।

ते संपत्तीचे पवाडे । सांगिजेल दैवी ॥ ७९ ॥

आणि ज्ञानाचेनि कामाकारें । जे रागद्वेषांसि दे थारे ।

तिये आसुरियेहि घोरे । करील रूप ॥ ८० ॥

सहज इष्टानिष्टकरणी । दोघीचि इया कवतुकिणी ।

हे नवमाध्यायीं उभारणी । केली होती ॥ ८१ ॥

तेथ साउमा घेयावया उवावो । तंव वोडवला आन प्रस्तावो ।

तरी तयां प्रसंगें आतां देवो । निरूपीत असे ॥ ८२ ॥

तया निरूपणाचेनि नांवें । अध्याय पद सोळावें ।

लावणी पाहतां जाणावें । मागिलावरी ॥ ८३ ॥

परी हें असो आतां प्रस्तुतीं । ज्ञानाच्या हिताहितीं ।

समर्था संपत्ती। इयाचि दोन्ही ॥ ६४ ॥

जे मुमुक्षुमार्गीं चीबोळावी। जे मोहरात्रीची धर्मदिवी।

ते आधीं तंव दैवी। संपत्ती ऐका ॥ ६५ ॥

जेथ एक एकातें पोखी। ऐसे बहुत पदार्थ येकीं।

संपादिजती ते लोकीं। संपत्ति म्हणिजे ॥ ६६ ॥

ते दैवी सुखसंभवी। तेथ दैवगुणें येकोपजीवीं।

जाली म्हणौनि दैवी। संपत्ति हे ॥ ६७ ॥

श्री भगवानुवाच।

अभयं सत्त्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितः।

दानं दमश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप आर्जवं ॥ १ ॥

आतां तयाचि दैवगुणां- । माजीं धुरेचा बैसणा।

बैसे तया आकर्णा। अभय ऐसें ॥ ६८ ॥

तरी न घालूनि महापुरीं। न घेपे बुडणयाची शियारी।

कां रोगु न गणिजे घरीं। पथ्याचिया ॥ ६९ ॥

तैसा कर्माकर्माचिया मोहरा। उठूं नेदूनि अहंकारा।

संसाराचा दरारा। सांडणें येणें ॥ ७० ॥

अथवा ऐक्यभावाचेनि पैसें। दुजे मानूनि आत्मा ऐसें।

भयवार्ता देशें। दवडणें जें ॥ ७१ ॥

पाणी बुड{ऊं} ये मिठातें। तंव मीठचि पाणी आतें।

तेवीं आपण जालेनि अद्वैतें। नाशे भय ॥ ७२ ॥

अगा अभय येणें नांवें। बोलिजे तें हें जाणावें।

सम्यक्ज्ञानाचें आघवें। धांवणें हें ॥ ७३ ॥

आतां सत्त्वशुद्धी जे म्हणिजे । ते ऐशा चिन्हीं जाणिजे ।

तरी जळे ना विझे । राखोंडी जैसी ॥ ७४ ॥

कां पाडिवा वाढी न मगे । अंवसे तुटी सांडूनि मागे ।

माजीं अतिसूक्ष्म अंगें । चंद्रु जैसा राहे ॥ ७५ ॥

नातरी वार्षिया नाहीं मांडिली । ग्रीष्में नाहीं सांडिली ।

माजीं निजरूपें निवडली । गंगा जैसी ॥ ७६ ॥

तैसी संकल्पविकल्पाची वोढी । सांडूनि रजतमाची कावडी ।

भोगितां निजधर्माची आवडी । बुद्धि उरे ॥ ७७ ॥

इंद्रियवर्गी दाखविलिया । विरुद्धा अथवा भलीया ।

विस्मयो कांहीं केलिया । नुठी चित्तीं ॥ ७८ ॥

गांवा गेलिया वल्लभु । पतिव्रतेचा विरहक्षोभु ।

भलतेसणी हानिलाभु । न मनीं जेवीं ॥ ७९ ॥

तेवीं सत्स्वरूप रुचलेपणें । बुद्धी जें ऐसें अनन्य होणें ।

ते सत्त्वशुद्धी म्हणे । केशिहंता ॥ ८० ॥

आतां आत्मलाभाविखीं । ज्ञानयोगामाजीं एकीं ।

जे आपुलिया ठाकी । हांवें भरे ॥ ८१ ॥

तेथ सगळिये चित्तवृत्ती । त्यागु करणें या रीती ।

निष्कामें पूर्णाहुती । हुताशीं जैसी ॥ ८२ ॥

कां सुकुळीनें आपुली । आत्मजा सत्कुळींचि दिधली ।

हें असो लक्ष्मी स्थिरावली । मुकुंदीं जैसी ॥ ८३ ॥

तैसे निर्विकल्पपणें । जें योगज्ञानींच या वृत्तिक होणें ।

तो तिजा गुण म्हणे । श्रीकृष्णनाथु ॥ ८४ ॥

आतां देहवाचाचित्तें । यथासंपन्नें वित्तें ।
वैरी जालियाही आर्तातें । न वंचणे जें कां ॥ ८५ ॥
पत्र पुष्प छाया । फळें मूळ धनंजया ।
वाटेचा न चुके आलिया । वृक्षु जैसा ॥ ८६ ॥
तैसें मनौनि धनधान्यवरी । विद्यमानें आल्या अवसरीं ।
श्रांताचिये मनोहारीं । उपयोगा जाणें ॥ ८७ ॥
तयां नांव जाण दान । जें मोक्षनिधानाचें अंजन ।
हें असो आइक चिन्ह । दमाचें तें ॥ ८८ ॥
तरी विषयेंद्रियां मिळणी । करूनि घापे वितुटणी ।
जैसें तोडिजे खड्गपाणी । पारकेया ॥ ८९ ॥
तैसा विषयजातांचा वारा । वाजों नेदिजे इंद्रियद्वारां ।
इये बांधोनि प्रत्याहारा । हातीं वोपी ॥ ९० ॥
आंतुला चित्ताचें अंगवरीं । प्रवृत्ति पळे पर बाहेरी ।
आगी सुयिजे दाहींहि द्वारीं । वैराग्याची ॥ ९१ ॥
श्वासोश्वासाहुनी बहुवसें । व्रतें आचरे खरपुसें ।
वोसंतिता रात्रिदिवसें । नाराणुक जया ॥ ९२ ॥
पैं दमु ऐसा म्हणिपे । तो हा जाण स्वरूपें ।
यागार्थुही संक्षेपें । सांगों ऐक ॥ ९३ ॥
तरी ब्राह्मण करूनि धुरे । स्त्रियादिक पैल मेरे ।
माझारीं अधिकारें । आपुलालेनि ॥ ९४ ॥
जया जे सर्वोत्तम । भजनीय देवताधर्म ।
ते तेणें यथागम । विधी यजिजे ॥ ९५ ॥

जैसा द्विज षट्कर्मे करी। शूद्र तयातें नमस्कारी।
कीं दोहींसही सरोभरी। निपजे यागु ॥ ९६ ॥
तैसें अधिकारपर्यालोचें। हें यज्ञ करणें सर्वांचें।
परी विषय विष फळाशेचें। न घापे माजीं ॥ ९७ ॥
आणि मी कर्ता ऐसा भावो। नेदिजे देहाचेनि द्वारें जावों।
ना वेदाज्ञेसि तरी ठावो। होइजे स्वयें ॥ ९८ ॥
अर्जुना एवं यज्ञु। सर्वत्र जाण साज्ञु।
कैवल्यमार्गी चाअभिज्ञु। सांगाती हा ॥ ९९ ॥
आतां चेंडुवें भूमी हाणिजे। नव्हे तो हाता आणिजे।
कीं शेतीं बीं विखुरिजे। परी पिकीं लक्ष ॥ १०० ॥
नातरी ठेविलें देखावया। आदर कीजे दिविया।
कां शाखा फळें यावया। सिंपिजे मूळ ॥ १०१ ॥
हें बहु असो आरिसा। आपणपें देखावया जैसा।
पुढतपुढती बहुवसा। उटिजे प्रीती ॥ १०२ ॥
तैसा वेदप्रतिपाद्यु जो ईश्वरु। तो होआवयालागीं गोचरु।
श्रुतीचा निरंतरु। अभ्यासु करणें ॥ १०३ ॥
तेंचि द्विजांसीच ब्रह्मसूत्र। येरा स्तोत्र कां नाममंत्र।
आवर्तवणें पवित्र। पावावया तत्त्व ॥ १०४ ॥
पार्था गा स्वाध्यावो। बोलिजे तो हा म्हणे देवो।
आतां तप शब्दाभिप्रावो। आईक सांगों ॥ १०५ ॥
तरी दानें सर्वस्व देणें। वेंचणें तें व्यर्थ करणें।
जैसे फळोनि स्वयें सुकणें। इंद्रावणी जेवीं ॥ १०६ ॥

नाना धूपाचा अग्निप्रवेशु । कनकीं तुकाचा नाशु ।

पितृ पक्षुपोषिता ऱ्हासु । चंद्राचा जैसा॥ १०७ ॥

तैसा स्वरूपाचिया प्रसरा -। लागीं प्राणेंद्रियशरीरां ।

आटणी करणें जें वीरा । तेंचि तप ॥ १०८ ॥

अथवा अनारिसें । तपाचें रूप जरी असे ।

तरी जाण जेवीं दुधीं हंसें । सूदली चांचू ॥ १०९ ॥

तैसें देहजीवाचिये मिळणीं । जो उदयजत सूये पाणी ।

तो विवेक अंतःकरणीं । जागवीजे ॥ ११० ॥

पाहतां आत्मयाकडे । बुद्धीचा पैसु सांकडें ।

सनिद्र स्वप्न बुडे । जागणीं जैसें॥ १११ ॥

तैसा आत्मपर्यालोचु । प्रवर्ते जो साचु ।

तपाचा हा निर्वेचु । धनुर्धरा ॥ ११२ ॥

आतां बाळाच्या हितीं स्तन्य । जैसें नानाभूतीं चैतन्य ।

तैसें प्राणिमात्रीं सौजन्य । आर्जव तें ॥ ११३ ॥

अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शान्तिरपैशुनम् ।

दया भूतेष्वलोलुप्त्वं मार्दवं ह्रीरचापलम् ॥ २ ॥

आणि जगाचिया सुखोद्देशें । शरीरवाचामानसें ।

राहाटणें तें अहिंसे । रूप जाण ॥ ११४ ॥

आतां तीख होऊनि मवाळ । जैसें जातीचें मुकुळ ।

कां तेज परी शीतळ । शशांकाचें ॥ ११५ ॥

शके दावितांचि रोग फेडूं । आणि जिभे तरी नव्हे कडु ।

ते वोखदु नाहीं मा घडू । उपमा कैंची ॥ ११६ ॥

तरी मऊपणें बुबुळे । झगडतांही परी नाडळे ।
एर्‍हवीं फोडी कोंराळें । पाणी जैसें॥ ११७ ॥
तैसें तोडावया संदेह । तीख जैसें कां लोह ।
श्राव्यत्वें तरी माधुर्य । पायीं घालीं ॥ ११८ ॥
ऐकों ठातां कौतुकें । कानातें निघती मुखें ।
जें साचारिवेचेनि बिकें । ब्रह्मही भेदी ॥ ११९ ॥
किंबहुना प्रियपणे । कोणातेंही झकऊं नेणे ।
यथार्थ तरी खुपणें । नाहीं कवणा ॥ १२० ॥
एर्‍हवीं गोरी कीर काना गोड । परी साचाचा पाखाळीं कीड ।
आगीचें करणें उघड । परी जळों तें साच ॥ १२१ ॥
कानीं लागतां महूर । अर्थें विभांडी जिव्हार ।
तें वाचा नव्हे सुंदर । लांवचि पां ॥ १२२ ॥
परी अहितीं कोपोनि सोप । लालनीं मऊ जैसें पुष्प ।
तिये मातेचें स्वरूप । जैसें कां होय॥ १२३ ॥
तैसें श्रवणसुख चतुर । परीणमोनि साचार ।
बोलणें जें अविकार । तें सत्य येथें ॥ १२४ ॥
आतां घालितांही पाणी । पाषाणीं न निघे आणी ।
कां मथिलिया लोणी । कांजी नेदी ॥ १२५ ॥
त्वचा पायें शिरीं । हालेयाही फडे न करी ।
वसंतींही अंबरीं । न होती फुलें॥ १२६ ॥
नाना रंभेचेनिही रूपें । शुकीं नुठिजेचि कंदर्पें ।
कां भस्मीं वन्हि न उद्दीपे । घृतेंहीजेवीं ॥ १२७ ॥

तेवींचि कुमारु क्रोधें भरे । तैसिया मंत्राचीं बीजाक्षरें ।
तियें निमित्तेंही अपारें । मीनलिया ॥ १२८ ॥

परी धातयाही पायां पडतां । नुठी गतायु पंडुसुता ।
तैसी नुपजे उपजवितां । क्रोधोर्मी गा ॥ १२९ ॥

अक्रोधत्व ऐसें । नांव तें ये दशे ।
जाण ऐसें श्रीनिवासें । म्हणितलें तया ॥ १३० ॥

आतां मृत्तिकात्यागें घटु । तंतुत्यागें पटु ।
त्यजिजे जेवीं वटु । बीजत्यागें ॥ १३१ ॥

कां त्यजुनि भिंतिमात्र । त्यजिजे आघवेंचि चित्र ।
कां निद्रात्यागें विचित्र । स्वप्नजाळ ॥ १३२ ॥

नाना जळत्यागें तरंग । वर्षात्यागें मेघ ।
त्यजिजती जैसे भोग । धनत्यागें ॥ १३३ ॥

तेवीं बुद्धिमंतीं देहीं । अहंता सांडूनि पाहीं ।
सांडिजे अशेषही । संसारजात ॥ १३४ ॥

तया नांव त्यागु । म्हणे तो यज्ञांगु ।
हे मानूनि सुभगु । पार्थु पुसे ॥ १३५ ॥

आतां शांतीचें लिंग । तें व्यक्त मज सांग ।
देवो म्हणती चांग । अवधान देईं ॥ १३६ ॥

तरी गिळोनि ज्ञेयातें । ज्ञाता ज्ञानही माघौतें ।
हारपें निरुतें । ते शांति पैं गा ॥ १३७ ॥

जैसा प्रळयांबूचा उभडु । बुडवूनि विश्वाचा पवाडु ।
होय आपणपें निबिडु । आपणचि ॥ १३८ ॥

मग उगम ओघ सिंधु । हा नुरेचि व्यवहारभेदु ।

परी जलैक्याचा बोधु । तोही कवणा ? ॥ १३९ ॥

तैसी ज्ञेया देतां मिठी । ज्ञातृ त्वहीपडे पोटीं ।

मग उरे तेंचि किरीटी । शांतीचें रूप ॥ १४० ॥

आतां कदर्थवीत व्याधी । बळीकरणाचिया आधीं ।

आपपरु न शोधी । सद्वैद्यु जैसा ॥ १४१ ॥

का चिखलीं रुतली गाये । धडभाकड न पाहे ।

जो तियेचिया ग्लानी होये । कालाभुला ॥ १४२ ॥

नाना बुडतयातें सकरुणु । न पुसे अंत्यजु कां ब्राह्मणु ।

काढूनि राखे प्राणु । हेंचि जाणे ॥ १४३ ॥

कीं माय वनीं पापियें । उघडी केली विपायें ।

ते नेसविल्यावीण न पाहे । शिष्टु जैसा ॥ १४४ ॥

तैसे अज्ञानप्रमादादिकीं । कां प्राक्तनहीन सदोखीं ।

निंदत्वाच्या सर्वविखीं । खिळिले जे ॥ १४५ ॥

तयां आंगीक आपुलें । देऊनियां भलें ।

विसरविजती सलें । सलतीं तियें ॥ १४६ ॥

अगा पुढिलाचा दोखु । करूनि आपुलिये दिठी चोखु ।

मग घापे अवलोकु । तयावरी ॥ १४७ ॥

जैसा पुजूनि देवो पाहिजे । पेरूनि शेता जाइजे ।

तोषौनि प्रसादु घेइजे । अतिथीचा ॥ १४८ ॥

तैसें आपुलेनि गुणें । पुढिलाचें उणें ।

फेडुनियां पाहणें । तयाकडे ॥ १४९ ॥

वांचूनि न विंधिजें वर्मीं । नातुडविजे अकर्मीं ।

न बोलविजे नामीं । सदोषीं तिहीं ॥ १५० ॥

वरी कोणे एकें उपायें । पडिलें तें उभें होये ।

तेंच कीजे परी घाये । नेदावे वर्मीं ॥ १५१ ॥

पैं उत्तमाचियासाठीं । नीच मानिजे किरीटी ।

हें वांचोनि दिठी । दोषु न घेपे ॥ १५२ ॥

अगा अपैशून्याचेंलक्षण । अर्जुना हें फुडें जाण ।

मोक्षमार्गीं चेंसुखासन । मुख्य हें गा ॥ १५३ ॥

आतां दया ते ऐसी । पूर्णचंद्रिका जैसी ।

निववितां न कडसी । सानें थोर ॥ १५४ ॥

तैसें दुःखिताचें शिणणें । हिरतां सकणवपणें ।

उत्तमाधम नेणें । विवंचूं गा ॥ १५५ ॥

पैं जगीं जीवनासारिखें । वस्तु अंगवरी उपखें ।

परी जातें जीवित राखे । तृणाचेंहि॥ १५६ ॥

तैसें पुढिलाचेनि तापें । कळवळलिये कृपें ।

सर्वस्वेंसीं दिधलेंहि आपणपें । थोडेंचि गमे ॥ १५७ ॥

निम्न भरलियाविणें । पाणी ढळोंचि नेणे ।

तेवीं श्रांता तोषौनि जाणें । सामोरें पां ॥ १५८ ॥

पैं पायीं कांटा नेहटे । तंव व्यथा जीवीं उमटे ।

तैसा पोळे संकटें । पुढिलांचेनि ॥ १५९ ॥

कां पावो शीतळता लाहे । कीं ते डोळ्याचिलागीं होये ।

तैसा परसुखें जाये । सुखावतु ॥ १६० ॥

किंबहुना तृषितालागीं। पाणी आरायिलें असे जगीं।
तैसें दुःखितांचे सेलभागीं। जिणें जयाचें ॥ १६१ ॥
तो पुरुषु वीरराया। मूर्तिमंत जाण दया।
मी उदयजतांचि तया। ऋणिया लाभें ॥ १६२ ॥
आतां सूर्यासि जीवें। अनुसरलिया राजीवें।
परी तें तो न शिवे। सौरभ्य जैसें॥ १६३ ॥
कां वसंताचिया वाहाणीं। आलिया वनश्रीच्या अक्षौहिणी।
ते न करीतुचि घेणी। निगाला तो ॥ १६४ ॥
हें असो महासिद्धीसी। लक्ष्मीही आलिया पाशीं।
परी महाविष्णु जैसी। न गणीच ते ॥ १६५ ॥
तैसे ऐहिकींचे कां स्वर्गी चे। भोग पाईक जालिया इच्छेचे।
परी भोगावे हें न रुचे। मनामाजीं ॥ १६६ ॥
बहुवें काय कौतुकीं। जीव नोहे विषयाभिलाखी।
अलोलुप्त्वदशा ठाउकी। जाण ते हे ॥ १६७ ॥
आतां माशियां जैसें मोहळ। जळचरां जेवीं जळ।
कां पक्षियां अंतराळ। मोकळें हें ॥ १६८ ॥
नातरी बाळकोद्देशें। मातेचें स्नेह जैसें।
कां वसंतीच्या स्पर्शे। मऊ मलयानिळु ॥ १६९ ॥
डोळ्यां प्रियाची भेटी। कां पिलियां कूर्मीची दिठी।
तैसीं भूतमात्रीं राहटी। मवाळ ते ॥ १७० ॥
स्पर्शे अतिमृदु। मुखीं घेतां सुस्वादु।
घ्राणासि सुगंधु। उजाळु आंगें ॥ १७१ ॥

तो आवडे तेवढा घेतां। विरुद्ध जरी न होतां।

तरी उपमे येता। कापूर कीं॥ १७२ ॥

परी महाभूतें पोटीं वाहे। तेवींचि परमाणूमाजीं सामाये।

या विश्वानुसार होये। गगन जैसें॥ १७३ ॥

काय सांगों ऐसें जिणें। जें जगाचेनि जीवें प्राणें।

तया नांव म्हणें। मार्दव मी॥ १७४ ॥

आतां पराजयें राजा। जैसा कदर्थिजे लाजा।

कां मानिया निस्तेजा। निकृष्टास्तव॥ १७५ ॥

नाना चांडाळ मंदिराशीं। अवचटें आलिया संन्याशी।

मग लाज होय जैसी। उत्तमा तया॥ १७६ ॥

क्षत्रिया रणीं पळोनि जाणें। तें कोण साहे लाजिरवाणें।

कां वैधव्यें पाचारणें। महासतियेतें॥ १७७ ॥

रूपसा उदयलें कुष्ट। संभावितां कुटीचें बोट।

तया लाजा प्राणसंकट। होय जैसें॥ १७८ ॥

तैसें औटहातपणें। जें शव होऊनि जिणें।

उपजों उपजों मरणें। नावानावा॥ १७९ ॥

तियें गर्भमेदमुसें। रक्तमूत्ररसें।

वोंतीव होऊनि असे। तें लाजिरवाणें॥ १८० ॥

हें बहु असो देहपणें। नामरूपासि येणें।

नाहीं गा लाजिरवाणें। तयाहूनी॥ १८१ ॥

ऐसैसिया अवकळा। घेपे शरीराचा कंटाळा।

ते लाज पैं निर्मळा। निसुगा गोड॥ १८२ ॥

आतां सूत्रतंतु तुटलिया । चेष्टाचि ठाके सायखडिया ।
तैसें प्राणजयें कर्मेंद्रियां । खुंटे गती ॥ १८३ ॥
कीं मावळलिया दिनकरु । सरे किरणांचा प्रसरु ।
तैसा मनोजयें प्रकारु । ज्ञानेंद्रियांचा ॥ १८४ ॥
एवं मनपवननियमें । होती दाही इंद्रियें अक्षमें ।
तें अचापल्य वर्मे । येणें होय ॥ १८५ ॥
तेजः क्षमा धृ तिः शौचमद्रोहो नातिमानिता ।
भवन्ति संपदं दैवीमभिजातस्य भारत ॥ ३ ॥
आतां ईश्वरप्राप्तीलागीं । प्रवर्ततां ज्ञानमार्गीं ।
धिंवसेयाचि आंगी । उणीव नोहे ॥ १८६ ॥
वोखटें मरणा{ऐ}सें । तेंही आलें अग्निप्रवेशें ।
परी प्राणेश्वरोद्देशें । न गणीचि सती ॥ १८७ ॥
तैसें आत्मनाथाचिया आधी । लाऊनि विषयविषाची बाधी ।
धांवों आवडे पाणधी । शून्याचिये ॥ १८८ ॥
न ठाके निषेधु आड । न पडे विधीची भीड ।
नुपजेचि जीवीं कोड । महासिद्धीचें ॥ १८९ ॥
ऐसें ईश्वराकडे निज । धांवे आपसया सहज ।
तया नांव तेज । आध्यात्मिक तें ॥ १९० ॥
आतां सर्वही साहातिया गरिमा । गर्वा न ये तेचि क्षमा ।
जैसें देह वाहोनि रोमा । वाहणें नेणें ॥ १९१ ॥
आणि मातलिया इंद्रियांचे वेग । कां प्राचीनें खवळले रोग ।
अथवा योगवियोग । प्रियाप्रियांचे ॥ १९२ ॥

यया आघवियांचाचि थोरु। एके वेळे आलिया पूरु।
तरी अगस्त्य कां होऊनि धीरु। उभा ठाके ॥ १९३ ॥
आकाशीं धूमाचीरेखा। उठिली बहुवा आगळिका।
ते गिळी येकी झुळुका। वारा जेवीं ॥ १९४ ॥
तैसें अधिभूताधिदैवां। अध्यात्मादि उपद्रवां।
पातलेयां पांडवा। गिळुनि घाली ॥ १९५ ॥
ऐसें चित्तक्षोभाच्या अवसरीं। उचलूनि धैर्या जें चांगावें करी।
धृतिम्हणिपे अवधारीं। तियेतें गा ॥ १९६ ॥
आतां निर्वाळूनि कनकें। भरिला गांगें पीयूखें।
तया कलशाचियासारिखें। शौच असें ॥ १९७ ॥
जे आंगीं निष्काम आचारु। जीवीं विवेकु साचारु।
तो सबाह्य घडला आकारु। शुचित्वाचाचि ॥ १९८ ॥
कां फेडित पाप ताप। पोखीत तीरींचे पादप।
समुद्रा जाय आप। गंगेचें जैसें ॥ १९९ ॥
कां जगाचें आंध्य फेडितु। श्रियेचीं राउळें उघडितु।
निघे जैसा भास्वतु। प्रदक्षिणे ॥ २०० ॥
तैसीं बांधिलीं सोडिता। बुडालीं काढिता।
सांकडी फेडिता। आर्तांचिया ॥ २०१ ॥
किंबहुना दिवसराती। पुढिलांचें सुख उन्नति।
आणित आणित स्वार्थी। प्रवेशिजे ॥ २०२ ॥
वांचूनि आपुलिया काजालागीं। प्राणिजाताच्या अहितभागीं।
संकल्पाचीही आडवंगी। न करणें जें ॥ २०३ ॥

पैं अद्रोहत्व ऐशिया गोष्टी । ऐकसी जिया किरीटी ।
तें सांगितलें हें दिठी । पाहों ये तैसें॥ २०४ ॥
आणि गंगा शंभूचा माथां । पावोनि संकोचे जेवीं पार्था ।
तेवीं मान्यपणें सर्वथा । लाजणें जें ॥ २०५ ॥
तें हें पुढत पुढती । अमानित्व जाण सुमती ।
मागां सांगितलेंसे किती । तेंचि तें बोलों ॥ २०६ ॥
एवं इहीं सव्विसें । ब्रह्मसंपदा हे वसत असे ।
मोक्षचक्रवर्तीचें जैसें। अग्रहार होय ॥ २०७ ॥
नाना हे संपत्ति दैवी। या गुणतीर्थांची नीच नवी ।
निर्विण्णसगरांची दैवी। गंगाचि आली ॥ २०८ ॥
कीं गणकुसुमांची माळा । हे घेऊनि मुक्तिबाळा ।
वैराग्यनिरपेक्षाचा गळा । गिंवसीत असे ॥ २०९ ॥
कीं सव्विसें गुणज्योती । इहीं उजळूनि आरती ।
गीता आत्मया निजपती । नीरांजना आली ॥ २१० ॥
उगळितें निर्मळें । गुण इयेंचि मुक्ताफळें ।
दैवी शुक्तिकळें । गीतार्णवींची ॥ २११ ॥
काय बहु वानूं ऐसी । अभिव्यक्ती ये अपैसी।
केलें दैवी गुणराशी । संपत्तिरूप ॥ २१२ ॥
आतां दुःखाची आंतुवट वेली । दोषकाट्यांची जरी भरली ।
तरी निजाभिधानी घाली । आसुरी ते ॥ २१३ ॥
पैं त्याज्य त्यजावयालागीं । जाणावी जरी अनुपयोगी ।
तरी ऐका ते चांगी । श्रोत्रशक्ती ॥ २१४ ॥

तरी नरकव्यथा थोरी। आणावया दोषींघोरीं।
मेळु केला ते आसुरी। संपत्ति हे॥ २१५॥
नाना विषवर्गु एकवटु। तया नांव जैसा बासटु।
आसुरी संपत्ती हा खोटु। दोषांचा तैसा॥ २१६॥

दम्भो दर्पोऽभिमानश्च क्रोधः पारुष्यमेव च।
अज्ञानं चाभिजातस्य पार्थ संपदमासुरीम्॥ ४॥

तरी तयाचि असुरां। दोषांमाजीं जया वीरा।
वाडपणाचा डांगोरा। तो दंभु ऐसा॥ २१७॥
जैसी आपुली जननी। नग्न दाविलिया जनीं।
ते तीर्थचि परी पतनीं। कारण होय॥ २१८॥
कां विद्या गुरूपदिष्टा। बोभाइलिया चोहटां।
तरी इष्टदा परी अनिष्टा। हेतु होती॥ २१९॥
पैं आंगें बुडतां महापूरीं। जे वेगें काढी पैलतीरीं।
ते नांवचि बांधिलिया शिरीं। बुडवी जैसी॥ २२०॥
कारण जें जीविता। तें वानिलें जरी सेवितां।
तरी अन्नचि पंडुसुता। होय विष॥ २२१॥
तैसा दृष्टादृष्टाचा सखा। धर्मु जाला तो फोकारिजे देखा।
तरी तारिता तोचि दोखा-। लागीं होय॥ २२२॥
म्हणौनि वाचेचा चौबारा। घातलिया धर्माचा पसारा।
धर्मुचि तो अधर्मु होय वीरा। तो दंभु जाणे॥ २२३॥
आतां मूर्खाचिये जिभे। अक्षरांचा आंबुखा सुभे।
आणि तो ब्रह्मसभे। न रिझे जैसा॥ २२४॥

कां मादुरी लोकांचा घोडा । गजपतिही मानी थोडा ।
कां कांटियेवरिल्या सरडा । स्वर्गु ही नीच ॥ २२५ ॥

तृणाचेनि इंधनें । आगी धांवे गगनें ।
थिल्लरबळें मीनें । न गणिजे सिंधु ॥ २२६ ॥

तैसा माजे स्त्रिया धनें । विद्या स्तुती बहुतें मानें ।
एके दिवसींचेनि परान्नें । अल्पकु जैसा ॥ २२७ ॥

अभ्रच्छायेचिया जोडी । निदैवु घर मोडी ।
मृगांबु देखोनि फोडी । पणियाडें मूर्ख ॥ २२८ ॥

किंबहुना ऐसैसें । उतणें जें संपत्तिमिसें ।
तो दर्पु गा अनारिसें । न बोलें घेईं ॥ २२९ ॥

आणि जगा वेदीं विश्वासु । आणि विश्वासीं पूज्य ईशु ।
जगीं एक तेजसु । सूर्यु चिहा ॥ २३० ॥

जगस्पृहे आस्पद । एक सार्वभौमपद ।
न मरणें निर्विवाद । जगा पढियें ॥ २३१ ॥

म्हणौनि जग उत्साहें । यातें वानूं जाये ।
कीं तें आइकोनि मत्सरु वाहे । फुगों लागे ॥ २३२ ॥

म्हणे ईश्वरातें खायें । तया वेदा विष सूयें ।
गौरवामाजीं त्राये । भंगीत असे ॥ २३३ ॥

पतंगा नावडे ज्योती । खद्योता भानूची खंती ।
टिटिभेनें आपांपती । वैरी केला ॥ २३४ ॥

तैसा अभिमानाचेनि मोहें । ईश्वराचेंही नाम न साहे ।
बापातें म्हणे मज हे । सवती जाली ॥ २३५ ॥

ऐसा मान्यतेचा पुष्टगंडु । तो अभिमानी परमलंडु ।

रौरवाचा रूढु । मार्गु चि पैं ॥ २३६ ॥

आणि पुढिलांचें सुख । देखणियाचें होय मिख ।

चढे क्रोधाग्नीचें विख । मनोवृत्ती॥ २३७ ॥

शीतळाचिये भेटी । तातला तेलीं आगी उठी ।

चंद्रु देखोनि जळे पोटीं । कोल्हा जैसा ॥ २३८ ॥

विश्वाचें आयुष्य जेणें उजळे । तो सूर्यु उदैला देखोनि सवळे ।

पापिया फुटती डोळे । डुडुळाचे ॥ २३९ ॥

जगाची सुखपहांट । चोरां मरणाहूनि निकृष्ट ।

दुधाचें काळकूट । होय व्याळीं ॥ २४० ॥

अगाधें समुद्रजळें । प्राशितां अधिक जळे ।

वडवाग्नी न मिळे । शांति कहीं ॥ २४१ ॥

तैसा विद्याविनोदविभवें । देखे पुढिलांचीं दैवें ।

तंव तंव रोषु दुणावे । क्रोधु तो जाण ॥ २४२ ॥

आणि मन सर्पाची कुटी । डोळे नाराचांची सुटी ।

बोलणें ते वृष्टी। इंगळांची ॥ २४३ ॥

येर जें क्रियाजात । तें तिखयाचें कर्वत ।

ऐसें सबाह्य खसासित । जयाचें गा ॥ २४४ ॥

तो मनुष्यांत अधमु जाण । पारुष्याचें अवतरण ।

आतां आइक खूण । अज्ञानाची ॥ २४५ ॥

तरी शीतोष्णस्पर्शा । निवाडु नेणें पाषाणु जैसा ।

कां रात्री आणि दिवसा । जात्यंधु तो ॥ २४६ ॥

आगी उठिला आरोगणें। जैसा खाद्याखाद्य न म्हणे।

कां परिसा पाडु नेणें। सोनया लोहा ॥ २४७ ॥

नातरी नानारसीं। रिघोनि दर्वी जैसी।

परी रसस्वादासी। चाखों नेणें ॥ २४८ ॥

कां वारा जैसा पारखी। नव्हेचि गा मार्गामार्गविखीं।

तैसे कृत्याकृत्यविवेकीं। अंधपण जें ॥ २४९ ॥

हें चोख हें मैळ। ऐसें नेणोनियां बाळ।

देखे तें केवळ। मुखींचि घाली ॥ २५० ॥

तैसें पापपुण्याचें खिचटें। करोनि खातां बुद्धिचेष्टे।

कडु मधुर न वाटे। ऐसी जे दशा ॥ २५१ ॥

तिये नाम अज्ञान। या बोला नाहीं आन।

एवं साही दोषांचें चिन्ह। सांगितलें ॥ २५२ ॥

इहींच साही दोषांगीं। हे आसुरी संपत्ति दाटुगी।

जैसें थोर विषय सुभगे अंगीं। अंग सानें ॥ २५३ ॥

कां तिघा वन्हींच्या पांती। पाहतां थोडे ठाय गमती।

परी विश्वही प्राणाहुती। करूं न पुरे ॥ २५४ ॥

धातयाही गेलिया शरण। त्रिदोषीं न चुके मरण।

तया तिहींची दुणी जाण। साही दोष हे ॥ २५५ ॥

इहीं साही दोषीं संपूर्णी। जाली इयेचि उभारणी।

म्हणौनि आसुरी उणी। संपदा नव्हे ॥ २५६ ॥

परी क्रूरग्रहांची जैसी। मांदी मिळे एकेचि राशी।

कां येती निंदकापासीं। अशेष पापें ॥ २५७ ॥

मरणाराचें आंग। पडिघाती अवघेचि रोग।
कां कुमुहूर्तीं दुर्योग। एकवटती ॥ २५८ ॥
विश्वासला आतुडवीजे चोरा। शिणला सुइजे महापुरा।
तैसें दोषीं इहीं नरा। अनिष्ट कीजे ॥ २५९ ॥
कां आयुष्य जातिये वेळे। शेळिये सातवेउळी मिळे।
तैसे साही दोष सगळे। जोडती तया ॥ २६० ॥
मोक्षमार्गाकडे। जैं यांचा आंबुखा पडे।
तैं न निघे म्हणौनि बुडे। संसारीं तो ॥ २६१ ॥
अधमां योनींच्या पाउटीं। उतरत जो किरीटी।
स्थावरांही तळवटीं। बैसणें घे ॥ २६२ ॥
हें असो तयाच्या ठायीं। मिळोनि साही दोषीं इहीं।
आसुरी संपत्ति पाहीं। वाढविजे ॥ २६३ ॥
ऐसिया या दोनी। संपदा प्रसिद्धा जनीं।
सांगितलिया चिन्हीं। वेगळाल्या ॥ २६४ ॥

दैवी संपद्विमोक्षाय निबन्धायासुरी मता।
मा शुचः संपदं दैवीमभिजातोऽसि पाण्डव ॥ ५ ॥

इया दोन्हींमाजीं पहिली। दैवी जे म्हणितली।
ते मोक्षसूर्यें पाहली। उखाचि जाण ॥ २६५ ॥
येरी जे दुसरी। संपत्ति कां आसुरी।
ते मोहलोहाची खरी। सांखळी जीवां ॥ २६६ ॥
परी हें आइकोनि झणें। भय घेसी हो मनें।
काय रात्रीचा दिनें। धाकु धरिजे ॥ २६७ ॥

हे आसुरी संपत्ति तया । बंधालागीं धनंजया ।
जो साही दोषां ययां । आश्रयो होय ॥ २६८ ॥
तूं तंव पांडवा । सांगितलेया दैवा ।
गुणनिधी बरवा । जन्मलासी ॥ २६९ ॥
म्हणौनि पार्था तूं या । दैवी संपत्ती स्वामिया ।
होऊनि यावें उवाया । कैवल्याचिया ॥ २७० ॥

द्वौ भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन् दैव आसुर एव च ।
दैवो विस्तरशः प्रोक्त आसुरं पार्थ मे श्रुणु ॥ ६ ॥

आणि दैवां आसुरां । संपत्तिवंतां नरां ।
अनादिसिद्ध उजगरा । राहाटीचा आहे ॥ २७१ ॥
जैसें रात्रीच्या अवसरीं । व्यापारिजे निशाचरीं ।
दिवसा सुव्यवहारीं । मनुष्यादिकीं ॥ २७२ ॥
तैसिया आपुलालिया राहाटीं । वर्तती दोन्ही सृष्टी ।
दैवी आणि किरीटी । आसुरी येथ ॥ २७३ ॥
तेवींचि विस्तारूनि दैवी । ज्ञानकथनादि प्रस्तावीं ।
मागील ग्रंथीं बरवी । सांगितली ॥ २७४ ॥
आतां आसुरी जे सृष्टी । तेथिंची उपलऊं गोठी ।
अवधानाची दिठी । दे पां निकी ॥ २७५ ॥
तरी वाद्येंवीण नादु । नेदी कवणाही सादु ।
कां अपुष्पीं मकरंदु । न लभे जैसा ॥ २७६ ॥
तैसी प्रकृति हे आसुर । एकली नोहे गोचर ।
जंव एकाधें शरीर । माल्हातीना ॥ २७७ ॥

मग आविष्कारला लांकुडें । पावकु जैसा जोडे ।
तैसी प्राणिदेहीं सांपडे । आटोपली हे ॥ २७८ ॥
ते वेळीं जे वाढी ऊंसा । तेचि आंतुला रसा ।
देहाकारु होय तैसा । प्राणियांचा ॥ २७९ ॥
आतां तयाचि प्राणियां । रूप करूं धनंजया ।
घडले जे आसुरीया । दोषवृंदीं ॥ २८० ॥

प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च जना न विदुरासुराः ।
न शौचं नापि चाचारो न सत्यं तेषु विद्यते ॥ ७ ॥

तरी पुण्यालागीं प्रवृत्ती । कां पापाविषयीं निवृत्ती ।
या जाणणेयाची राती । तयांचें मन ॥ २८१ ॥
निगणेया आणि प्रवेशा । चित्त नेदीतु आवेशा ।
कोशकिटु जैसा । जाचिन्नला पैं ॥ २८२ ॥
कां दिधलें मागुती येईल । कीं न ये हें पुढील ।
न पाहातां दे भांडवल । मूर्ख चोरां ॥ २८३ ॥
तैसिया प्रवृत्तिनिवृत्ति दोनी । नेणिजती आसुरीं जनीं ।
आणि शौच ते स्वप्नीं । देखती ना ते ॥ २८४ ॥
काळिमा सांडील कोळसा । वरी चोखी होईल वायसा ।
राक्षसही मांसा । विटों शके ॥ २८५ ॥
परी आसुरां प्राणियां । शौच नाहीं धनंजया ।
पवित्रत्व जेवीं भांडिया । मद्याचिया ॥ २८६ ॥
वाढविती विधीची आस । कां पाहाती वडिलांची वास ।
आचाराची भाष । नेणतीचि ते ॥ २८७ ॥

जैसें चरणें शेळियेचें। कां धावणें वारियाचें।
जाळणें आगीचें। भलतेउतें॥ २८८ ॥
तैसें पुढां सूनि स्वैर। आचरती ते गा आसुर।
सत्यें‍सि कीर वैर। सदाचि तयां॥ २८९ ॥
जरी नांगिया आपुलिया। विंचू करी गुदगुलिया।
तरी साचा बोली बोलिया। बोलती ते॥ २९० ॥
आपानाचेनि तोंडें। जरी सुगंधा येणें घडे।
तरी सत्य तयां जोडे। आसुरांतें॥ २९१ ॥
ऐसें ते न करितां कांहीं। आंगेंचि वोखटे पाहीं।
आतां बोलती ते नवाई। सांगिजैल॥ २९२ ॥
एऱ्हवीं करेयाच्या ठायीं चांग। तें तयासि कैचें नीट आंग।
तैसा आसुरांचा प्रसंग। प्रसंगें परीस॥ २९३ ॥
उधवणीचें जेवीं तोंड। उभळी धुंवाचे उभड।
हें जाणिजे तेवीं उघड। सांगों ते बोल॥ २९४ ॥

असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम्।
अपरस्परसंभूतं किमन्यत् कामहैतुकम्॥ ८ ॥

तरी विश्व हा अनादि ठावो। येथ नियंता ईश्वररावो।
चावडिये न्यावो अन्यावो। निवडी वेदु॥ २९५ ॥
वेदीं अन्यायीं पडे। तो निरयभोगें दंडे।
सन्यायी तो सुरवाडें। स्वर्गीं जिये॥ २९६ ॥
ऐसी हे विश्वव्यवस्था। अनादि जे पार्था।
इयेतें म्हणती ते वृथा। अवघेंचि हें॥ २९७ ॥

यज्ञमूढ ठकिले यागीं । देवपिसें प्रतिमालिंगीं ।
नागविले भगवे योगी । समाधिभ्रमें ॥ २९८ ॥
येथ आपुलेनि बळें । भोगिजे जें जें वेंटाळें ।
हें वांचोनि वेगळें । पुण्य आहे ? ॥ २९९ ॥
ना अशक्तपणें आंगिकें । वेगळवेंटाळीं न टकें ।
ऐसा गादिजेवीण विषयसुखें । तेंचि पाप ॥ ३०० ॥
प्राण घेपती संपन्नांचे । ते पाप जरी साचें ।
तरी सर्वस्व हाता ये तयांचें । हें पुण्यफळ कीं ? ॥ ३०१ ॥
बळी अबळातें खाय । हेंचि बाधित जरी होय ।
तरी मासयां कां न होय । निसंतान ? ॥ ३०२ ॥
आणि कुळें शोधूनि दोन्ही । कुमारेंचि शुभलग्नीं ।
मेळवीजती प्रजासाधनीं । हेतु जरी ॥ ३०३ ॥
तरी पशुपक्षादि जाती । जया मिती नाहीं संतती ।
तयां कोणें प्रतिपत्तीं । विवाह केले ? ॥ ३०४ ॥
चोरियेचें धन आलें । तरी तें कोणासि विष जालें ? ।
वालभें परद्वार केलें । कोढी कोणी होय ? ॥ ३०५ ॥
म्हणौनि देवो गोसांवी । तो धर्माधर्मु भोगवी ।
आणि परत्राच्या गांवीं । करी तो भोगी ॥ ३०६ ॥
परी परत्र ना देवो । न दिसे म्हणौनि तें वावो ।
आणि कर्ता निमे मा ठावो । भोग्यासि कवणु ? ॥ ३०७ ॥
येथ उर्वशिया इंद्र सुखी । जैसा कां स्वर्गलोकीं ।
तैसाचि कृमिही नरकीं । लोळतु श्लाघे ॥ ३०८ ॥

म्हणौनि नरक स्वर्गु । नव्हे पापपुण्यभागु ।
जे दोहीं ठायीं सुखभोगु । कामाचाचि तो ॥ ३०९ ॥
याकारणें कामें । स्त्रीपुरुषयुग्में ।
मिळती तेथ जन्मे । आघवें जग ॥ ३१० ॥
आणि जें जें अभिलाषें । स्वार्थालागीं हें पोषे ।
पाठीं परस्परद्वेषें । कामचि नाशी ॥ ३११ ॥
एवं कामावांचूनि कांहीं । जगा मूळचि आन नाहीं ।
ऐसें बोलती पाहीं । आसुर गा ते ॥ ३१२ ॥
आतां असो हें किडाळ । बोली न करूं पघळ ।
सांगतांचि सफोल । होतसे वाचा ॥ ३१३ ॥
एतां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः ।
प्रभवन्त्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोऽहिताः ॥ ९ ॥
आणि ईश्वराचिया खंती । नुसधियाचि करिती चांथी ।
हेंही नाहीं चित्तीं । निश्चयो एकु ॥ ३१४ ॥
किंबहुना उघड । आंगी लाऊनियां पाखांड ।
नास्तिकपणाचें हाड । रोंविलें जीवीं ॥ ३१५ ॥
ते वेळीं स्वर्गालागीं आदरु । कां नरकाचा अडदरु ।
या वासनांचा अंकुरु । जळोनि गेला ॥ ३१६ ॥
मग केवळ ये देहखोडां । अमेध्योदकाचा बुडबुडा ।
विषयपंकीं सुहाडा । बुडाले गा ॥ ३१७ ॥
जैं आटावें होती जळचर । तैं डोहीं मिळतीं ढीवर ।
कां पडावें होय शरीर । तैं रोगा उदयो ॥ ३१८ ॥

उदैजणें केतूचें जैसें। विश्वा अनिष्टोद्देशें।

जन्मती ते तैसे। लोकां आटूं॥ ३१९ ॥

विरूढलिया अशुभ। फुटती तैं ते कोंभ।

पापाचे कीर्तिस्तंभ। चालते ते॥ ३२० ॥

आणि मागांपुढां जाळणें। वांचूनि आगी कांहीं नेणें।

तैसें विरुद्धचि एक करणें। भलतेयां॥ ३२१ ॥

परी तेंचि गा करणें। आदरिती संभ्रमें जेणें।

तो आइक पार्था म्हणे। श्रीनिवासु॥ ३२२ ॥

कामममाश्रित्य दुष्पूरं दम्भमानमदान्विताः।

मोहाद् गृहीत्वाऽसद्ग्रहान्प्रवर्तन्तेऽशुचिव्रताः॥ १० ॥

तरी जाळ पाणियें न भरे। आगी इंधन न पुरे।

तयां दुर्भरांचिये धुरे। भुकाळु जो॥ ३२३ ॥

तया कामाचा वोलावा। जीवीं धरुनिया पांडवा।

दंभमानाचा मेळावा। मेळविती॥ ३२४ ॥

मातलिया कुंजरा। आगळी जाली मदिरा।

तैसा मदाचा ताठा तंव जरा। चढतां आंगीं॥ ३२५ ॥

आणि आग्रहा तोचि ठावो। वरी मौढ्या{ऐ}सा सावावो।

मग काय वानूं निर्वाहो। निश्चयाचा॥ ३२६ ॥

जिहीं परोपतापु घडे। परावा जीवु रगडे।

तिहीं कर्मीं होऊनि गाढे। जन्मवृत्ती॥ ३२७ ॥

मग आपुलें केलें फोकारिती। आणि जगातें धिक्कारिती।

दाहीं दिशीं पसरिती। स्पृहाजाळ॥ ३२८ ॥

ऐसेंनि गा आटोपें । थोरियें आणती पापें ।

धर्मधेनु खुरपें । सुटलें जैसें॥ ३२९ ॥

चिन्तामपरिमेयां च प्रलयान्तामुपाश्रिताः ।

कामोपभोगपरमा एतावदिति निश्चिताः ॥ ११ ॥

याचि एका आयती । तयाचिया कर्मप्रवृत्ती।

आणि जिणियाही परौती । वाहती चिंता ॥ ३३० ॥

पाताळाहूनि निम्न । जियेचिये उंचीये सानें गगन ।

जें पाहातां त्रिभुवन । अणुही नोहे ॥ ३३१ ॥

ते योगपटाची मवणी । जीवीं अनियम चिंतवणी ।

जे सांडूं नेणें मरणीं । वल्लभा जैसी॥ ३३२ ॥

तैसी चिंता अपार । वाढविती निरंतर ।

जीवीं सूनि असार । विषयादिक ॥ ३३३ ॥

स्त्रिया गाइलें आइकावें । स्त्रीरूप डोळां देखावें ।

सर्वेंद्रियें आलिंगावें । स्त्रियेतेंचि ॥ ३३४ ॥

कुरवंडी कीजे अमृतें। ऐसें सुख स्त्रियेपरौतें ।

नाहींचि म्हणौनि चित्तें । निश्चयो केला ॥ ३३५ ॥

मग तयाचि स्त्रीभोगा- । लागीं पाताळ स्वर्गा ।

धांवती दिग्विभागा । परौतेही ॥ ३३६ ॥

आशापाशशतैर्बद्धाः कामक्रोधपरायाणाः ।

ईहन्ते कामभोगार्थमन्यायेनार्थसञ्चयान् ॥ १२ ॥

आमिषकवळु थोरी आशा । न विचारितां गिळी मासा ।

तैसें कीजे विषयाशा । तयांसि गा ॥ ३३७ ॥

वांछित तंव न पवती । मग कोरडियेचि आशेची संतती ।

वाढऊं वाढऊं होती । कोशकिडे ॥ ३३८ ॥

आणि पसरिला अभिलाषु । अपूर्णु होय तोचि द्वेषु ।

एवं कामक्रोधांहूनि अधिकु । पुरुषार्थु नाहीं ॥ ३३९ ॥

दिहा खोलणें रात्रीं जागोवा । ठाणांतरीयां जैसा पांडवा ।

अहोरात्रींही विसांवा । भेटेचिना ॥ ३४० ॥

तैसें उंचौनि लोटिलें कामें । नेहटती क्रोधाचिये ढेमे ।

तरी रागद्वेष प्रेमें । न माती केंही ॥ ३४१ ॥

तेवींचि जीवींचिया हांवा । विषयवासनांचा मेळावा ।

केला तरी भोगावा । अर्थें कीं ना ? ॥ ३४२ ॥

म्हणौनि भोगावयाजोगा । पुरता अर्थु पैं गा ।

आणावया जगा । झोंबती सैरा॥ ३४३ ॥

एकातें साधूनि मारिती । एकाचि सर्वस्वें हरिती ।

एकालागीं उभारिती । अपाययंत्रें ॥ ३४४ ॥

पाशिकें पोतीं वागुरा । सुणीं ससाणें चिकाटी खोंचारा ।

घेऊनि निघती डोंगरा । पारधी जैसें॥ ३४५ ॥

ते पोसावया पोट । मारूनि प्राणियांचे संघाट ।

आणिती ऐसें निकृष्ट । तेंही करिती ॥ ३४६ ॥

परप्राणघातें । मेळविती वित्तें ।

मिळाल्या चित्तें । तोषणें कैसें ॥ ३४७ ॥

इदमद्य मया लब्धमिमं प्राप्स्ये मनोरथम् ।

इदमस्तीदमपि मे भविष्यति पुनर्धनम् ॥ १३ ॥

म्हणे आजि मियां । संपत्ति बहुतेकांचिया ।
आपुल्या हातीं केलिया । धन्यु ना मी ? ॥ ३४८ ॥
ऐसा श्लाघों जंव जाये । तंव मन आणीकही वाहे ।
सवेंचि म्हणे पाहे । आणिकांचेंही आणूं ॥ ३४९ ॥
हें जेतुलें असे जोडिलें । तयाचेनि भांडवलें ।
लाभा घेईन उरलें । चराचर हें ॥ ३५० ॥
ऐसेनि धना विश्वाचिया । मीचि होईन स्वामिया ।
मग दिठी पडे तया । उरों नेदी ॥ ३५१ ॥

असौ मया हतः शत्रुर्हनिष्ये चापरानपि ।
ईश्वरोऽहमहं भोगी सिद्धोऽहं बलवान् सुखी ॥ १४ ॥

हे मारिले वैरी थोडे । आणीकही साधीन गाढे ।
मग नांदेन पवाडें । येकलाचि मी ॥ ३५२ ॥
मग माझी होतील कामारीं । तियेंवांचूनि येरें मारीं ।
किंबहुना चराचरीं । ईश्वरु तो मी ॥ ३५३ ॥
मी भोगभूमीचा रावो । आजि सर्वसुखासी ठावो ।
म्हणौनि इंद्रुही वावो । मातें पाहुनि ॥ ३५४ ॥
मी मनें वाचा देहें । करीं ते कैसें नोहे ।
कें मजवांचूनि आहे । आज्ञासिद्ध आन ? ॥ ३५५ ॥
तंवचि बळिया काळु । जंव न दिसें मी अतुर्बळु ।
सुखाचा कीर निखिळु । रासिवा मीचि ॥ ३५६ ॥

आढ्योऽभिजनवानस्मि कोऽन्योऽस्ति सदृशो मया ।
यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्य इत्यज्ञानविमोहिताः ॥ १५ ॥

कुबेरु आथिला होये। परी तो नेणें माझी सोये।
संपत्ती मजसम नव्हे। श्रीनाथाही ॥ ३७७ ॥
माझिया कुळाचा उजाळू। कां जातिगोतांचा मेळू।
पाहतां ब्रह्माही हळू। उणाचि दिसे ॥ ३७८ ॥
म्हणौनि मिरविती नांवें। वायां ईश्वरादि आघवे।
नाहीं मजसीं सरी पावे। ऐसें कोण्ही ॥ ३७९ ॥
आतां लोपला अभिचारु। तया करीन मी जीर्णोद्धारु।
प्रतिष्ठीन परमारु। यागवरी ॥ ३८० ॥
मातें गाती वानिती। नटनाचें रिझविती।
तयां देईन मागती। ते ते वस्तु ॥ ३८१ ॥
माजिरा अन्नपानीं। प्रमदांच्या आलिंगनीं।
मी होईन त्रिभुवनीं। आनंदाकारु ॥ ३८२ ॥
काय बहु सांगों ऐसें। ते आसुरीप्रकृती पिसें।
तुरंबिती असोसें। गगनौळें तियें ॥ ३८३ ॥

अनेकचित्तविभ्रान्ता मोहजालसमावृताः।
प्रसक्ताः कामभोगेषु पतन्ति नरकेऽशुचौ ॥ १६ ॥

ज्वराचेनि आटोपें। रोगी भलतैसें जल्पे।
चावळती संकल्पें। जाण ते तैसें॥ ३८४ ॥
अज्ञान आतुले धुळी। म्हणौनि आशा वाहटुळी।
भोवंडीजती अंतराळीं। मनोरथांच्या ॥ ३८५ ॥
अनियम आषाढ मेघ। कां समुद्रोर्मी अभंग।
तैसे कामिती अनेग। अखंड काम ॥ ३८६ ॥

मग पैं कामनाचि तया । जीवीं जाल्या वेलरिया ।

वोरपिली कांटिया । कमळें जैसीं॥ ३६७ ॥

कां पाषाणाचिया माथां । हांडी फुटली पार्था ।

जीवीं तैसें सर्वथा । कुटके जाले ॥ ३६८ ॥

तेव्हां चढतिये रजनी । तमाची होय पुरवणी ।

तैसा मोहो अंतःकरणीं । वाढोंचि लागे ॥ ३६९ ॥

आणि वाढे जंव जंव मोहो । तंव तंव विषयीं रोहो ।

विषय तेथ ठावो । पातकासी ॥ ३७० ॥

पापें आपलेनि थांवें । जंव करिती मेळावे ।

तंव जितांचि आघवे । येती नरकां ॥ ३७१ ॥

म्हणौनि गा सुमती । जे कुमनोरथां पाळिती ।

ते आसुर येती वस्ती । तया ठाया ॥ ३७२ ॥

जेथ असिपत्रतरुवर । खदिरांगाराचे डोंगर ।

तातला तेलीं सागर । उतताती ॥ ३७३ ॥

जेथ यातनांची श्रेणी । हे नित्य नवी यमजाचणी ।

पडती तिये दारुणीं । नरकलोकीं ॥ ३७४ ॥

ऐसे नरकाचिये शेले । भागीं जे जे जन्मले ।

तेही देखों भुलले । यजिती यागीं ॥ ३७५ ॥

एऱ्हवीं यागादिक क्रिया । आहाण तेचि धनंजया ।

परी विफळती आचरोनियां । नाटकी जैसी॥ ३७६ ॥

वल्लभाचिया उजरिया । आपणयाप्रति कुस्त्रिया ।

जोडोनि तोषिती जैसियां। अहेवपणें ॥ ३७७ ॥

आत्मसंभाविताः स्तब्धा धनमानमदान्विताः ।

यजन्ते नामयज्ञैस्ते दम्भेनाविधिपूर्वकम् ॥ १७ ॥

तैसें आपणयां आपण । मानितां महंतपण ।

फुगती असाधारण । गर्वें तेणें ॥ ३७८ ॥

मग लवों नेणती कैसे । आटिवा लोहाचे खांब जैसे ।

कां उधवले आकाशें । शिळाराशी ॥ ३७९ ॥

तैसें आपुलिये बरवे । आपणचि रिझतां जीवें ।

तृणाहीहूनि आघवें । मानिती नीच ॥ ३८० ॥

वरी धनाचिया मदिरा । माजूनि धनुर्धरा ।

कृत्याकृत्यविचारा । सवतें केलें ॥ ३८१ ॥

जया आंगीं आयती ऐसी । तेथ यज्ञाची गोठी कायसी ।

तरी काय काय पिसीं । न करिती गा ? ॥ ३८२ ॥

म्हणौनि कोणे एके वेळे । मौढ्यमद्याचेनि बळें ।

यागाचींही टवाळें । आदरिती ॥ ३८३ ॥

ना कुंड मंडप वेदी । ना उचित साधनसमृद्धी ।

आणि तयांसी तंव विधी । द्वंद्वचि सदा ॥ ३८४ ॥

देवां ब्राह्मणांचेनि नांवें । आडवारेनहि नोहावें ।

ऐसें आथी तेथ यावें । लागे कवणा ? ॥ ३८५ ॥

पैं वासरुवाचा भोकसा । गाईपुढें ठेवूनि जैसा ।

उगाणा घेती क्षीररसा । बुद्धिवंत ॥ ३८६ ॥

तैसें यागाचेनि नांवें । जग वाऊनि हांवें ।

नागविती आघवें । अहेरावारी ॥ ३८७ ॥

ऐशा कांहीं आपुलिया । होमिती जे उजरिया ।
तेणें कामिती प्राणिया । सर्वनाशु ॥ ३८८ ॥

अहङ्कारं बलं दर्पं कामं क्रोधम् च संश्रिताः ।
मामात्मपरदेहेषु प्रद्विषन्तोऽभ्यसूयकाः ॥ १८ ॥

मग पुढां भेरी निशाण । लाउनी ते दीक्षितपण ।
जगीं फोकारिती आण । वावो वावो ॥ ३८९ ॥

तेव्हां महत्त्वें तेणें अधमा । गर्वा चढे महिमा ।
जैसे लेवे दिधले तमा । काजळाचे ॥ ३९० ॥

तैसें मौढ्य घणावे । औद्धत्य उंचावे ।
अहंकारु दुणावे । अविवेकुही ॥ ३९१ ॥

मग दुजयाची भाष । नुरवावया निःशेष ।
बळीयेपणा अधिक । होय बळ ॥ ३९२ ॥

ऐसा अहंकार बळा । जालिया एकवळा ।
दर्पसागरु मर्यादवेळा । सांडूनि उते ॥ ३९३ ॥

मग वोसंडिलेनि दर्पें । कामाही पित्त कुरुपे ।
तया धगीं सैंघ पळिपे । क्रोधाग्नि तो ॥ ३९४ ॥

तेथ उन्हाळा आगी खरमरा । तेलातुपाचिया कोठारा ।
लागला आणि वारा । सुटला जैसा ॥ ३९५ ॥

तैसा अहंकारु बळा आला । दर्पु कामक्रोधीं गूढला ।
या दोहींचा मेळु जाला । जयांच्या ठायीं ॥ ३९६ ॥

ते आपुलिया सवेशा । मग कोणी कोणी हिंसा ।
या प्राणियांते वींरिशा । न साधती गा ? ॥ ३९७ ॥

पहिलें तंव धनुर्धरा। आपुलिया मांसरुधिरा।

वेंचु करिती अभिचारा- । लागोनियां॥ ३९८ ॥

तेथ जाळिती जियें देहें। यामाजीं जो मी आहें।

तया आत्मया मज घाये। वाजती ते॥ ३९९ ॥

आणि अभिचारकीं तिहीं। उपद्रविजे जेतुलें कांहीं।

तेथ चैतन्य मी पाहीं। सीणु पावे॥ ४०० ॥

आणि अभिचारावेगळें। विपायें जे अवगळें।

तया टाकिती इटाळें। पैं शून्याचीं॥ ४०१ ॥

सती आणि सत्पुरुख। दानशीळ याज्ञिक।

तपस्वी अलौकिक। संन्यासी जे॥ ४०२ ॥

कां भक्त हन महात्मे। इयें माझीं निजाचीं धामें।

निर्वाळलीं होमधर्में। श्रौतादिकीं॥ ४०३ ॥

तयां द्वेषाचेनि काळकूटें। बासटोनि तिखटें।

कुबोलांचीं सदटें। सूति कांडें॥ ४०४ ॥

तानहं द्विषतः क्रूरान् संसारेषु नराधमान्।

क्षिपाम्यजस्रमशुभानासुरीष्वेव योनिषु॥ १९ ॥

ऐसे आघवाचि परी। प्रवर्तले माझ्या वैरी।

तयां पापियां जें मी करीं। तें आइक पां॥ ४०५ ॥

तरी मनुष्यदेहाचा तागा। घेऊनि रुसती जे जगा।

ते पदवी हिरोनि पैं गा। ऐसे ठेवीं॥ ४०६ ॥

जे क्लेशगांवींचा उकरडा। भवपुरींचा पानवडा।

ते तमोयोनि तयां मूढां। वृत्तीचिदें॥ ४०७ ॥

मग आहाराचेनि नांवें। तृणहीजेथ नुगवे।
ते व्याघ्र वृश्चिकआडवे। तैंसिये करीं ॥ ४०८ ॥
तेथ क्षुधादुःखें बहुतें। तोडूनि खाती आपणयातें।
मरमरों मागुतें। होतचि असती ॥ ४०९ ॥
कां आपुला गरळजाळीं। जळिती आंगाची पेंदळी।
ते सर्पचि करीं बिळीं। निरुंधला ॥ ४१० ॥
परी घेतला श्वासु घापे। येतुलेनही मापें।
विसांवा तयां नाटोपे। दुर्जनांसी॥ ४११ ॥
ऐसेनि कल्पांचिया कोडी। गणितांही संख्या थोडी।
तेतुला वेळु न काढी। क्लेशौंनि तयां ॥ ४१२ ॥
तरी तयांसी जेथ जाणें। तेथिंचें हें पहिलें पेणें।
तें पावोनि येरें दारुणें। न होती दुःखें॥ ४१३ ॥

आसुरीं योनिमापन्ना मूढा जन्मनि जन्मनि।
मामप्राप्यैव कौन्तेय ततो यान्त्यधमां गतिम् ॥ २० ॥

हा ठायवरी। संपत्ति ते आसुरी।
अधोगती अवधारीं। जोडिली तिहीं॥ ४१४ ॥
पाठीं व्याघ्रादि तामसा। योनी तो अळुमाळु ऐसा।
देहाधाराचा उसासा। आथी जोही॥ ४१५ ॥
तोही मी वोल्हावा हिरें। मग तमचि होती एकसरें।
जेथे गेलें आंधारें। काळवंडैजे॥ ४१६ ॥
जयांची पापा चिळसी। नरक घेती विवसी।
शीण जाय मूर्च्छी। सिणें जेणें॥ ४१७ ॥

मळु जेणें मैळे । तापु जेणें पोळे ।

जयाचेनि नांवें सळे । महाभय ॥ ४१८ ॥

पापा जयाचा कंटाळा । उपजे अमंगळ अमंगळा ।

विटाळुही विटाळा । बिहे जया ॥ ४१९ ॥

ऐसें विश्वाचेया वोखटेया । अधम जे धनंजया ।

तें ते होती भोगूनियां । तामसा योनी ॥ ४२० ॥

अहा सांगतां वाचा रडे । आठवितां मन खिरडे ।

कटारे मूर्खी केवढे । जोडिले निरय ॥ ४२१ ॥

कायिसया ते आसुर । संपत्ति पोषिती वाउर ।

जिया दिधलें घोर । पतन ऐसें ॥ ४२२ ॥

म्हणौनि तुवां धनुर्धरा । नोहावें गा तिया मोहरा ।

जेउता वासु आसुरा । संपत्तिवंता ॥ ४२३ ॥

आणि दंभादि दोष साही । हे संपूर्ण जयांच्या ठायीं ।

ते त्यजावे हें काई । म्हणों कीर ? ॥ ४२४ ॥

त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ।

कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत् त्रयं त्यजेत् ॥ २१ ॥

परी काम क्रोध लोभ । या तिहींचेंही थोंब ।

थांवे तेथें अशुभ । पिकलें जाण ॥ ४२५ ॥

सर्व दुःखां आपुलिया । दर्शना धनंजया ।

पाढाऊ हे भलतया । दिधलें आहाती ॥ ४२६ ॥

कां पापियां नरकभोगीं । सुवावयालागीं जगीं ।

पातकांची दाटुगी । सभाचि हे ॥ ४२७ ॥

ते रौरव गा तंवचिवरी । आइकिजती पटांतरीं ।
जंव हे तिन्ही अंतरीं । उठती ना ॥ ४२८ ॥
अपाय तिहीं आसलग । यातना इहीं सवंग ।
हाणी हाणी नोहे हे तिघ । हेचि हाणी ॥ ४२९ ॥
काय बहु बोलों सुभटा । सांगितलिया निकृष्टा ।
नरकाचा दारवंटा । त्रिशंकु हा ॥ ४३० ॥
या कामक्रोधलोभां- । माजीं जीवें जो होय उभा ।
तो निरयपुरीची सभा । सन्मानु पावे ॥ ४३१ ॥
म्हणौनि पुढत पुढतीं किरीटी । हे कामादि दोष त्रिपुटी ।
त्यजावींचि गा वोखटी । आघवा विषयीं ॥ ४३२ ॥
एतैर्विमुक्तः कौन्तेय तमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः ।
आचरत्यात्मनः श्रेयस्ततो याति परां गतिम् २२ ॥
धर्मादिकां चौंही आंतु । पुरुषार्थाची तैंचि मातु ।
करावी जैं संघातु । सांडील हा ॥ ४३३ ॥
हे तिन्ही जीवीं जंव जागती । तंववरी निकियाची प्राप्ती ।
हे माझे कान नाइकती । देवोही म्हणे ॥ ४३४ ॥
जया आपणपें पढिये । आत्मनाशा जो बिहे ।
तेणें न धरावी हे सोये । सावधु होईजे ॥ ४३५ ॥
पोटीं बांधोनि पाषाण । समुद्रीं बाहीं आंगवण ।
कां जियावया जेवण । काळकूटाचें ॥ ४३६ ॥
इहीं कामक्रोधलोभेंसी । कार्यसिद्धि जाण तैसी ।
म्हणौनि ठावोचि पुसीं । ययांचा गा ॥ ४३७ ॥

जैं कहीं अवचटें । हे तिकडी सांखळ तुटे ।
तैं सुखें आपुलिये वाटे । चालों लाभे ॥ ४३८ ॥
त्रिदोषीं सांडिलें शरीर । त्रिकुटीं फिटलिया नगर ।
त्रिदाह निमालिया अंतर । जैसें होय ॥ ४३९ ॥
तैसा कामादिकीं तिघीं । सांडिला सुख पावोनि जगीं ।
संगु लाहे मोक्षमार्गीं । सज्जनांचा ॥ ४४० ॥
मग सत्संगें प्रबळें । सच्छास्त्राचेनि बळें ।
जन्ममृत्यूचींनिमाळें । निस्तरें रानें ॥ ४४१ ॥
ते वेळीं आत्मानंदें आघवें । जें सदा वसतें बरवें ।
तें तैसेंचि पाटण पावे । गुरुकृपेचें ॥ ४४२ ॥
तेथ प्रियाची परमसीमा । तो भेटे माउली आत्मा ।
तयें खेवीं आटे डिंडिमा । सांसारिक हे ॥ ४४३ ॥
ऐसा जो कामक्रोधलोभां । झाडी करूनि ठाके उभा ।
तो येवढिया लाभा । गोसावी होय ॥ ४४४ ॥

यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारत ।
न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परां गतिम् ॥ २३ ॥

ना हें नावडोनि कांहीं । कामादिकांच्याचि ठायीं ।
दाटिली जेणें डोई । आत्मचोरें ॥ ४४५ ॥
जो जगीं समान सकृपु । हिताहित दाविता दीपु ।
तो अमान्यु केला बापु । वेदु जेणें ॥ ४४६ ॥
न धरीचि विधीची भीड । न करीचि आपली चाड ।
वाढवीत गेला कोड । इंद्रियांचें ॥ ४४७ ॥

कामक्रोधलोभांची कास । न सोडीच पाळिली भाष ।

स्वैराचाराचें असोस । वळघला रान ॥ ४४८ ॥

तो सुटकेचिया वाहिणीं । मग पिवों न लाहे पाणी ।

स्वप्नींही ते कहाणी । दूरीचि तया ॥ ४४९ ॥

आणि परत्र तंव जाये । हें कीर तया आहे ।

परी ऐहिकही न लाहे । भोग भोगूं ॥ ४५० ॥

तरी माशालागीं भुलला । ब्राह्मण पाणबुडां रिघाला ।

कीं तेथही पावला । नास्तिकवादु ॥ ४५१ ॥

तैसें विषयांचेनि कोडें । जेणें परत्रा केलें उबडें ।

तंव तोचि आणिकीकडे । मरणें नेला ॥ ४५२ ॥

एवं परत्र ना स्वर्गु । ना ऐहिकही विषयभोगु ।

तेथ केउता प्रसंगु । मोक्षाचा तो ? ॥ ४५३ ॥

म्हणौनि कामाचेनि बळें । जो विषय सेवूं पाहे सळें ।

तया विषयो ना स्वर्गु मिळे । ना उद्धरे तो ॥ ४५४ ॥

तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते कार्याकार्यव्यवस्थितौ ।

ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हसि ॥ २४ ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे

श्रीकृष्णार्जुनसंवादे दैवासुरसंपद्विभागयोगोनाम षोडशोऽध्यायः

।१६।

याकारणें पैं बापा । जया आथी आपुली कृपा ।

तेणें वेदांचिया निरोपा । आन न कीजे ॥ ४५५ ॥

पतीचिया मता । अनुसरोनि पतिव्रता ।

अनायासें आत्महिता । भेटेचि ते ॥ ४५६ ॥

नातरी श्रीगुरुवचना । दिठी देतु जतना ।

शिष्य आत्मभुवना- । माजीं पैसे॥ ४५७ ॥

हें असो आपुला ठेवा । हाता आथी जरी यावा ।

तरी आदरें जेवीं दिवा । पुढां कीजे ॥ ४५८ ॥

तैसा अशेषांही पुरुषार्थां । जो गोसावी हो म्हणे पार्था ।

तेणें श्रुतिस्मृतिमाथां । बैसणें घापे ॥ ४५९ ॥

शास्त्र म्हणेल जें सांडावें । तें राज्यही तृणमानावें ।

जें घेववी तें न म्हणावें । विषही विरु ॥ ४६० ॥

ऐसिया वेदैकनिष्ठा । जालिया जरी सुभटा ।

तरी कें आहे अनिष्टा । भेटणें गा ? ॥ ४६१ ॥

पैं अहितापासूनि काढिती । हित देऊनि वाढविती ।

नाहीं गा श्रुतिपरौती । माउली जगा ॥ ४६२ ॥

म्हणौनि ब्रह्मेंशीं मेळवी । तंव हे कोणें न सांडावी ।

अगा तुवांही ऐसीचि भजावी । विशेषेंसीं ॥ ४६३ ॥

जे आजि अर्जुना तूं येथें । करावया सत्य शास्त्रें सार्थें ।

जन्मलासि बळार्थें । धर्माचेनि ॥ ४६४ ॥

आणि धर्मानुज हें ऐसें । बोधेंचि आलें अपैसें ।

म्हणौनि आनारिसें । करूं नये ॥ ४६५ ॥

कार्याकार्यविवेकीं । शास्त्रेंचि करावीं पारखीं ।

अकृत्य तें कुडें लोकीं । वाळावें गा ॥ ४६६ ॥

मग कृत्यपणें खरें निगे । तें तुवां आपुलेनि आंगें ।

आचरोनि आदरें चांगें । सारावें गा ॥ ४६७ ॥

जे विश्वप्रामाण्याची मुदी । आजि तुझ्या हातीं असें सुबुद्धी ।

लोकसंग्रहासि त्रिशुद्धी । योग्यु होसी ॥ ४६८ ॥

एवं आसुरवर्गु आघवा । सांगोनि तेथिंचा निगावा ।

तोहि देवें पांडवा । निरूपिला ॥ ४६९ ॥

इयावरी तो पंडूचा । कुमरु सद्भावो जीवींचा ।

पुसेल तो चैतन्याचा । कानीं ऐका ॥ ४७० ॥

संजयें व्यासाचिया निरोपा । तो वेळु फेडिला तया नृपा ।

तैसा मीहि निवृत्तिकृपा । सांगेन तुम्हां ॥ ४७१ ॥

तुम्ही संत माझिया कडा । दिठीचा कराल बहुडा ।

तरी तुम्हां माने येवढा । होईन मी ॥ ४७२ ॥

म्हणौनि निज अवधान । मज वोळगे पसायदान ।

दीजो जी सनाथु होईन । ज्ञानदेवो म्हणे ॥ ४७३ ॥

इति श्रीज्ञानदेवविरचितायां भावार्थदीपिकायां षोडशोऽध्यायः ॥